

# Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ömer Seyfettin'in Eleğimsağma Hikâyesinin İncelenmesi\*

## Investigation of the Story of “Eleğimsağma” Written By Ömer Seyfettin in the Context of Gender

Mahmut BEKTAŞ \*

Yaşar BARUT \*\*

### Öz

Edebiyatımızın en tanınmış yazarlarından biri olan Ömer Seyfettin kısa ömründe yüzden fazla hikâye sığdırmayı başarmıştır. Hikâyelerini âdet, gelenek-görenek, bilgi, düşünce, mizah ve halk inanışlarıyla ören bir yazardır. Bu bağlamda bu çalışmada, Eleğimsağma hikâyesi toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir. Eleğimsağma hikâyesinin seçilme nedeni kahramanının küçük bir kız çocuk olması, bu küçük çocuğun üzerindeki toplumsal cinsiyet baskıları ve bu baskılar sonucunda küçük kızın erkek olmayı düşünmesinden kaynaklanır. Ömer Seyfettin'in masalında cinsiyet rollerine ilişkin basmakalıp inançların her iki cinsiyet açısından sorgulanması ve cinsiyet rolüne sadece kadın çalışması olarak ele alınması yönüyle objektif, ayrıca dönemindeki sosyal mekanizmaları ele alırken, örneğin bir din adamı üzerinden ne muhafazakâr bir duruş sergileyerek, din adamını haklı görmeye çalışması ne de din adamlarını birer öcü gibi göstererek, bütün problemleri belirli kurum ve şahıslara yıkmaktan uzak durarak nesnellliğini koruması açısından gerçekçi ve fikirlerini anlaşılır bir sembolizmle anlatan bir yazar olduğu söylenebilir. Bugün hala toplumsal cinsiyet kavramı daha çok kadın çalışması olarak ele alınırken, O'nun bu bağlamdaki nesnelligi, zamanının ne kadar ilerisinde olduğunu göstermektedir.

*Anahtar Kelimeler: Eleğimsağma, Toplumsal Cinsiyet, Ömer Seyfettin, Öykü, Edebiyat, Basamaklıp İnançlar*

### Abstract

Ömer Seyfettin, one of the most well known writers of Turkish literature, has started to fit more than a hundred stories into his short life. He is a writer creating the stories blended with customs, traditions, knowledge, thought, humor and folk beliefs. In this context, the story of Eleğimsağma (rainbow) is examined in the context of gender because this story is about a little girl who wants to become a boy due to the gender oppression. The stereotyped beliefs regarding gender roles Omer Seyfettin's stories were not just only restricted in the stereotypes against women and the problems of women, but both stereotypes against both genders as well as social mechanisms giving those roles were given in an objective sense. For example, He didn't depict religious figure who is the representative of social mechanism defining gender roles to some extent, neither as prevailing party nor as a beast who is the source of evil for all the problems regarding gender roles. It can be said that although, today many perspectives implicitly restrict gender roles in a feminine role, the fact that his views are objective in this regard shows that he is still ahead of our time.

*Keywords: Eleğimsağma, Gender, Ömer Seyfettin, Story, Literature, Stereotypes*

### GİRİŞ

Cinsiyet (sex); toplumsal cinsiyet (gender) kelimeleri toplumda kadın- erkeklerin durum ve rollerini belirleyen iki kavramdır. Kelime anlamı olarak bakıldığında TDK' da cinsiyet : " Bireye

\*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları ABD. seminer sunumundan üretilmiştir

\*\* Öğretmen, Samsun-Türkiye, e-posta: [mahmutbektas1980@myynet.com](mailto:mahmutbektas1980@myynet.com)

\*\*\* Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun-Türkiye, e-posta: [ybartut@omu.edu.tr](mailto:ybartut@omu.edu.tr)

üreme içinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişi ayırt ettiren yaradılış özelliği “ olarak tanımlanır.<sup>1</sup> Cinsiyet biyolojik özelliklerden kaynaklanmaktadır.

Cinsiyet değişmeyen ve herkes tarafından kabul edilen bir biyolojik terimken toplumsal cinsiyet toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rol kalıplarına karşılık gelen bir sosyolojik terimdir. Cinsiyet değişmezken toplumsal cinsiyet ise öğrenilebilen, toplumlar ve kültürler arası değişebilen bir özelliğe sahiptir. Her fert kız ya da erkek olarak doğar ancak onlardan beklenen tutum ve davranışlarını içinde yaşadığı toplum ve kültürlerden öğrenirler (Merve (Çaycı, 2014: 8). Dr. Zerrin Eren toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını da şu şekilde tanımlamaktadır :“ *Toplumsal Cinsiyet kalıp yargıları terimi hem bireyin kadın ya da erkek deyince aklına gelen özellikleri hem de kültürün kadınların ve erkeklerin sahip olmasını beklediği davranışları içerir.*”<sup>2</sup> Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere gerek toplumsal cinsiyet rolleri gerekse toplumsal cinsiyet kalıp yargıları özellikle çocuklara küçük yaştan başlayarak giysiler, renk , saç kesimi,oyuncak, meslek seçimi, iş bölümü vb. bir takım rollerle davranışları benimsetirler.

Bu bağlamda biz de Ömer Seyfettin'in Eleğimsağma hikâyesini toplumsal cinsiyet olguları bakımından değerlendirmeye çalışacağız. Toplumsal Cinsiyet kelimesi son zamanlarda çok sık kullanılmaya başlansa da ataerki toplumlarda tarihin her döneminde belirgin özelliklerini göstermektedir. Eleğimsağma hikâyesinin seçilme nedeni kahramanının küçük bir kız çocuk olması, bu küçük çocuğun üzerindeki toplumsal cinsiyet baskıları ve bu baskılar sonucunda küçük kızın erkek olmayı düşünmesinden kaynaklanır. Bu bağlamda ilerde analiz edileceği gibi hikâye günümüzde de süregiden toplumsal cinsiyet rolleri tartışmalarına içgörüselle bir bakış açısı sunar.

Eleğimsağma (Seyfettin, 2014: 23), Yeni Mecmua dergisinde 9 Ağustos 1917 senesinde yayımlanmıştır. Ömer Seyfettin 'in Anadolu'ya ve Anadolu insanının hayatını anlattığı hikâyelerinden birisidir. Bu yazarın halka ve millete yönelişidir (Albez, 2009: 96). Hikâye Anadolu'da Bozkaya isminde bir köyde geçmektedir. Zaman olarak beş altı saatlik bir zaman dilimini kapsamaktadır. Şahıs kadrosuna bakıldığında başkahraman Ayşe, köyün imamı Kurt Hoca, Hasan, Gülsüm, Ayşe'nin annesi- babası ve köylülerden oluşur.

Anadolu'nun şirin bir köyünde yaşayan Ayşe, henüz on yaşında küçük bir kız çocuğudur. Kahramanımızın yaşı küçük olmasına rağmen fiziksel olarak büyük göstermektedir. Bu durum köylülerin ve Kurt Hoca'nın dikkatini çekmekte ve kapanması konusunda toplumsal bir baskı oluşturmaktadır. Ata binmeyi, silah atmayı, esir almaca oyununu çok seven Ayşe, toplumdaki cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan sorunlardan dolayı sevdiği şeylerden vazgeçmek zorunda kalır. Bunlardan vazgeçmemek için erkek olmayı istemektedir.

Erkek olma hayalini kurarken gökkuşağını fark eder. Halk tarafından batıl bir inanç olarak bilinen gökkuşağının altından geçen kız, erkek; erkek de kız olur düşüncesine kapılarak gökkuşağının altından geçer ve kendini erkek olarak görür.

Erkek olan Ayşe hemen eve gelerek üstünü değiştirir ve köydeki şenlik alanına gider. Köyde Gülsüm ile Hasan'ın düğünü vardır. Bu düğüne engel olmalıdır çünkü Gülsümle kendi evlenecektir. Düğün yerinde kendini göstermek için pehlivanlarla ikiye ikiye güreşe tutar ve hepsini yener. Köylü şaşkın bir şekilde bu efenin kim olduğunu öğrenmeye çalışır. Ayşe kim olduğunu, gökkuşağının altından geçerek nasıl erkek olduğunu köylüye anlatır. Hasan'a zor kullanarak onu Gülsüm'den boşatır. Gülsüm ile kendi nikahını kıydırmak için Kurt Hoca 'ya baskı uygular. Kurt Hoca, bunun dinen caiz olmadığını söyleyerek nikahı kıymaz ve halkı Ayşe'nin üzerine kışkırtmaya başlar. Ayşe Kurt Hoca'yı tam öldürecekken birinin kendini uyandırdığını görür. Bu üç saattir Ayşe'yi arayan ve bulamayan öfkeli babasıdır. Gördüklerinin bir hayal olduğunu anlayan Ayşe, hüngür hüngür ağlayarak eve döner.

<sup>1</sup> www.tdk.gov.tr

<sup>2</sup> Eren , a.g.e, s.22

Hikâye toplumdaki iş bölümünü anlatan cümlelerle başlamaktadır. Anadolu’da kadın evde, ev işlerinin yanında aile bütçesine de katkı sağlar. Bez tezgahlarının başında mekik dokuyarak ürünler ortaya koyar. Üretilen bu ürünler evdeki erkek tarafından pazarda satılır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir iş bölümü bulunmaktadır. Kadınlar evde ev işleri ve dokumayla meşgulken erkeklere kadınların evde ürettikleri ürünleri pazarda satmak işlevi verilmiştir. Burada sadece kadınların değil küçük kızlarında üzerine düşen görevi yerine getirdikleri görülmektedir (Seyfettin, 2014: 23):

*“Küçük Ayşe, sabahtan beri önünde mekik dokuduğu yüksek bez tezgahından kalktı. Yorgun yorgun gerindi. Bugün evde yapayalnızdı. Babasıyla kardeşleri dün erkenden kasabaya, pazara gitmişlerdi.”*

Küçük Ayşe, sabahtan beri çalıştığı tezgahın başında yorgun düşmüştür. Biraz dinlenmek için aynada kendini izlemeye başlar. Aynanın karşındayken güzelliğinin farkına varır. Daha on yaşında bile yokken koca bir kız gibi görünüyordu. Bu güzelliği ve büyümesi kendisinden çok köylüleri ilgilendirmekteydi. Geçenlerde köyün imamı örtüye girmesi konusunda onu uyarıştı.

*“ Ne güzelim ben, ayol... diye güldü... ”* (Seyfettin, 2014: 23) buruk bir sevinç yaşamaktaydı. Bu güzelliği onu hiç ilgilendirmiyordu çünkü büyüdükçe yapmaktan çok hoşlandığı güreşmeyi, ata binmeyi, silah atmayı, birdirbir oynama gibi toplum tarafından erkeklerle özdeşleştirilen cinsiyet ayrımcılığına dayanan oyunlardan vazgeçmek zorunda kalacaktır. Bunun içindir ki (Seyfettin, 2014: 24):

*“ Ne güzeldi. Amma bu güzelliğin , bu gür saçların ,bu kömür gözlerin bu al yanakların onca hiç ehemmiyeti yoktu. İçini çekti. -Ah, erkek olsaydım.... dedi”*

Bu durumdan kurtulmanın tek yolu vardır o da erkek olmaktır. Ayşe kendini bir an erkekmiş gibi düşünerek neler yapacağını hayal etmeye başlar (Seyfettin, 2014: 25):

*“ Bir kere yalnız Bozkaya’nın değil, hatta bütün kazanın birinci pehlivanı olacaktı. Sonra... Meşhur bir efe... ve mutlaka Zaimoğullarının küçük kızını alacaktı. Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlıların yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı.”*

## **BULGULAR**

### **Ah Bir Erkek Olsam!**

Erkeklik bir güç göstergesidir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında erkek her zaman güçle anılır. Güçlü ve kuvvetli olmak, savaşmak, av yapmak erkeğin en belirgin özellikleridir. Ayşe’de hayalinde gücünü ve kuvvetini ön plana çıkaracak işleri yapmayı ister. İlk önce bütün ilçede tanınmış bir pehlivan olacaktır. Bununla birlikte meşhur bir efe savaşılar katılacak savaşlarda kahramanlıklar gösterecek başkaları tarafından taltif edilecektir.

Ataerkil toplumlarda erkekler gücünü ve kuvvetini gösterecek işler yapmaktan hoşlanırlar. Çünkü güç ve kuvvet erkeklik sembolü olduğu kadar erkeklere toplumda sosyal statünü kazanmanın da yolunu açmaktadır. Bu özellikler tipik bir ataerkil toplum özelliklerini yansıtan bizim toplumumuz için de geçerlidir. Eski Türkler’de kahramanlık göstermeyen çocuklara isim dahi verilmemektedir. Hatta verilen isimlerde çocukların göstermiş olduğu kahramanlıklara göre değişmektedir.

Kahramanımız Ayşe burada yalnız erkek olmak istememekte erkekliğin getireceği güç ve sosyal statüden de yararlanarak toplum tarafından bilinen ve saygı duyulan biri olmak istemektedir. Ayşe bu düşüncelerinde kendine göre haklıdır. Toplum kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. O günün şartlarında kadınların toplum içindeki durumları bellidir. Erkeklerin de toplumdaki oynadığı rolü sosyal statüsüne göre değişmektedir. Topluma yön veren erkekler ya ilim ve irfan özelliklerine sahip ya da güç, kuvvet ve zenginlikleriyle tanınmış ve söz sahibi olmuş kişilerdir. Bunun içindir ki Ayşe kendisini ne babası-abisi ne de köyün imamı Kurt Hoca'yı örnek almamış; bunların yerine efeleri, pehlivanları, kahramanları örnek almıştır.

Ayşe'ye göre erkeklik saygınlık, yiğitlik, güç ve özgürlüktür. Pehlivan ve efelerde bulunan yiğitlik ve güç; kahramanlarda bulunan saygınlık; erkek olmanın getirdiği rahatlık ve özgürce hareket etme... " ...ve mutlaka Zaimoğullarının kızını alacaktı." cümlesinden de anlaşılacağı üzere evleneceği kızı seçebilme özgürlüğü. Erkeklerin evleneceği kızı seçebilme hakkı varken kızların eş seçme özgürlüğünün olmadığı görülmektedir. Aksine kızların evleneceği kişiyi bekleme görevi verilmiştir. Ayşe'de erkek olduğunda mutlaka Zaimoğulları'nın küçük kızı Gülsüm ile evleneceğini belirtmektedir. Bu durumu yazar hikâyenin başında da okuyucuya hissettirmeye çalışmıştır: " Annesiyle ablası da komşuda idiler; belki de Zaimlerde..." s.23

Hikâyede kız ve erkek çocukları arasındaki farklılıklar küçük bir kız çocuğu olan kahramanın gözünden anlatılmaya çalışılmıştır. Küçük kahramanımız çocukluğunu doyası yaşayamadan bu toplum tarafından ortaya konulan cinsiyet farklılıklarıyla mücadeleye etmeye çalışmaktadır. Hikâyede kız çocukları ve kadınların durumuna genel olarak bakıldığında şu manzara ile karşılaşılacaktır: 1.Ev işlerini yapmak 2.Belli bir yaşa geldiğinde kapanmak 3. Ev işlerinin yanında aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla evde tezgah başında ürünler üretmek 4. Hayatını bir ev ve komşular arasında dar bir çerçeve içinde geçirmek 5. Evleneceği kişiyi seçmek bir tarafa ailenin uygun gördüğü birisiyle evlenmek 6. Hayatı sürekli kontrol altında olacak 7. Yanlış ve olumsuz davranışta bulunduğu fiili ve sözlü şiddete uğramak 8. Özgür ve istediği şekilde hareket edememek.

Erkek ve erkek çocuklarının belirgin özelliklerine bakıldığında yukarıda saydıklarımızın tam tersi bir manzara ile karşılaşılacaktır: Özgür ve istediği gibi hareket etmek, eş seçiminde bulunabilmek, ev dışında bir hayata sahip olmak, güç ve kuvvetini gösterecek uğraşlar içinde bulunmak, ata binmek, silah edinmek ve kullanmak, ava çıkmak, savaşa katılmak vb.

**Tablo 1.** Hikaye'ye göre Kadın ve Erkekler Arasındaki Farklılıklar.

Sıra No	Kadınların Özellikleri	Erkeklerin Özellikleri
1	Ev işlerini yapmak	Ev dışındaki işlerle uğraşmak
2	Tezgâh başında çeşitli ürünler üretmek	Üretilen malları pazarlamak
3	Hayatlarını dar bir çerçevede geçirmek	Hayatlarını ev dışında farklı mekânlarda geçirmek
4	Eş seçiminde bulunamamak	Eş seçiminde bulunmak
5	Belli bir yaşa geldiklerinde kapanmak zorunda kalmaları	Herhangi bir baskı altında olmamaları
6	Özgür hareket edememek	Özgür hareket etmek
7	Fiili ve sözlü şiddete uğramak	Ata binmek, ava çıkmak
8	Her zaman kontrol altında bulunmak	Silah edinmek ve kullanmak
9	Erkeklerin çizdikleri sınırlılıklar içinde yaşamak	Savaşa katılmak, kahramanlıklar göstermek

Erkek olmayı çok isteyen Ayşe, gökkuşağının altından geçerek erkek olacağına inanır.

*“Ara sıra hafif bir yağmur serpiyordu. Ayşe tamamıyla hayallerine daldı. Cansız bir heykel gibi hiç kıılmıyordu. Fakat... birdenbire yüreği atmaya başladı. Sarardı. Nefesi tutuluyordu. Acaba o söz sahi mi ? Ama yalan olma ihtimali var mı ? Kızardı. Başı ellerinin içine aldı. Evet. Ömründe bu kadar yakın bir eleğimsağma görmemişti.” (Seyfettin, 2014: 25).*

Ömer Seyfettin, hikâyelerinde halk inanışlarını sıkça kullanan bir yazardır. Bu hikâyede de gökkuşağının altından geçme inancını olay örgüsünün merkezine almıştır. Gökkuşağının altından geçmekle ilgili halk arasında değişik inançlar vardır: Gökkuşağının altından geçilmesiyle her şeyin tersine döneceği, gökkuşağının altından geçenlerin istediği şeyin gerçekleşeceği ve gökkuşağının altından geçenlerin cinsiyet değiştireceği bunlardan bazılarıdır. Günümüzde de bunlara inanan insanlar bulunmaktadır.

*“İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu eleğimsağmanın koşup bir kere altından geçse... Erkek olacaktı! Bundan hiç şüphesi yoktu.” (Seyfettin, 2014: 25)*

Burada asıl sorulması gereken soru: Ayşe niçin bu kadar erkek olmak istemektedir? Bu sorunun cevabı hikâyede erkek ve kız çocuklarının arasındaki eşitsizlikler ve kızların üzerindeki toplumsal baskıdan kaynaklanmaktadır. Bu baskıdan bunalan Ayşe, çözüm yolunu erkek olmakta bulmaktadır. Gökkuşağının altından geçerek rüyalara dalmaktadır.

Erkek olarak yaptığı ilk iş abisinin silahını alarak köy meydanına gitmektir. Hasan ile Gülsüm'ün evlendiğini duyunca hemen düğün yerine gider. Düğünde güreşen pehlivanlara meydan okur ve onlarla ikişer ikişer güreşerek hepsini yener. Erkeklik sembolü olan güç ve kuvvetini herkese göstermek ister. Bu güçlü ve kuvvetli efeyi ilk defa gören köylüler şaşkınlıkla kim olduğunu öğrenmeye çalışırlar. Kendisin aslında Ayşe olduğunu, eleğimsağmanın altından geçerek erkek olduğunu köylüye anlatır. Köylüler olup bitenlere akıl sır erdiremezler.

Hasan'a zor kullanarak onu Gülsüm 'den boşatır. Kurt Hoca'ya da kendisiyle Gülsüm'ün nikâhını kıyması için baskı uygular ancak Kurt Hoca bunun caiz olmadığını söyleyerek nikahı kıymaz. Ayşe Kurt Hoca'ya daha fazla şiddet uygulamaya başlar, Kurt Hoca da köylüyü Ayşe'nin üzerine kışkırtmaya başlar. Ayşe, minarede Kurt Hoca'nın boğazını sıkıp tam öldürecekken yere düşüp başını taşa çarpar.

*“Gözünü açınca kafasını yumruklayan babasını gördü:*

*- Domuzun kızı, ne arıyordun burada? “ (Seyfettin, 2014: 31.*

Gördüklerinin bir rüya olduğunu babasının sözleriyle anlayan Ayşe, içinde bulunduğu durumu etrafındakilere açıklayamaz.

### **Gerçek ile Hayalin Med-Cezirleri**

Babası, annesi, ağabeyi, Hasan ve komşular üç dört saattir çalıların arasında uyuyakalan Ayşe'yi aramaktadır. Ayşe bir kız değil de erkek olsaydı ailesi ve köylüler üç dört saat evde olmayan çocuğu bu kadar telaşla ararlar mıydı acaba. Bu durum da toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir göstergesidir. Erkek çocuk eve geç gelebilir fakat kız çocuğunun eve geç gelmesi yasaktır. Erkek çocuğu kızlarla gezdiğinde ailesi için gurur duyulacak bir harekete sebep olmuşken, kız çocuğu erkeklerle gezerse utanç kaynağı olarak görülür.<sup>3</sup> Erkek gezer, dolaşır, kendini korur ,erkeğe bir şey olmaz bakış açısı karşısında her zaman korunmaya muhtaç, kendi başına bir iş yapamayan, güçsüz ve göz önünde bulundurulmak istenen bir kız çocuğu anlayışı ile karşılaşmaktadır.

<sup>3</sup> Çaycı, a.g.e, s.8

Ayşe'yi bulduklarında babası ve annesi ona sözlü ve fiili şiddet uygulamaktadır. İşin garip tarafı bu fiili şiddetten Ayşe'yi korumaya çalışan, rüyasında onu öldürmekle tehdit ettiği, zorla Gülsüm'den boşattığı muhtarın oğlu korucu Hasan'dır. Rüya ve gerçek birbirinden farklıdır. Rüyasında Hasan'a şiddet uygulayan Ayşe gerçek hayata döndüğünde annesi-babası tarafından dövülürken onu kurtarmaya çalışan Hasan'dır. Bu tezatlıklar içinde hayat bütün acı gerçekliği ile gözünün önündedir. Eve dönerken Kurt Hoca'nın sözleri " Örtüye koyun onu, örtüye... Artık onun açık dolaşması caiz değil." hala kulaklarında çınlamaktadır.

Ağlamak bir nevi içinde bulunduğu ortamı değiştiremeyen kişilerin ortama uyum sağlama çabası ya da anlatmak isteyip anlatamadıklarının duygusal çözümlemesidir.

*"Zavallı Ayşe hiç sesini çıkaramıyor, utancından yerlerin dibine geçiyor, bastığı çamurlara bakarak, bütün göğsünü sarsan derin hıçkırıklarla hüngür hüngür ağlıyordu." (Seyfettin, 2014: 32).*

Güç ve otorite karşısında baskıya uğrayan Ayşe, eline geçtiği ilk fırsatta gücün göstergesi olarak şiddet uygulamaktadır. Bu da hikâyenin kendi içindeki bir tezadıdır. Ayşe'nin de toplumu değiştirmektense bir erkek gibi davranarak düzene ayak uydurduğu görülür. Kız çocuklarının ve kadınların neler çektiğini bildiği halde onları bu durumlarından kurtarmak için değişik yollar aramaktansa aynı baskıyı kendisi de yapmaktadır. Bu durumu Necati Mert şu şekilde açıklamaktadır:

*"Eleğimsağma verilmiş cinsiyetin verili toplumsal değerler önünde, kimliğin insana yük olacağını anlatan bir hikâyedir. Fakat Ayşe'nin tavrı, verili düzeni kendi cinsiyeti içinde kalarak sorgulamak olmuyor. O, hoşnutsuzluğunu köktenci bir yoldan çözmek, gökkuşağının altından geçerek erkek olmak istiyor. Oysa bu imkansız. Hem de bir bakıma verili düzene olmak demektir." (Mert, 2004. Ak. Albez, 2009, s.101).*

## SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Ömer Seyfettin, hikâyeleri aracılığıyla yaşadığı toplumun aksayan yönlerini sadece tenkit etmez, çoğu zaman mizah ile genişletilmiş bir hicvi tercih eder. Yine içinde yaşanan şartların sevgiyle yazdığı hikâyelerde o günlerde geçerli olan birtakım fikirlerin aşırılıkları da ona konu olur. Bunlarda da hiciv ve mizah birlikteliği farklı bir özelliktir (Türkben, 2012). Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde kırsal kesimde kız çocukları üzerindeki baskıya ve bunun sonuçlarına dikkat çekerken, erkek ve kız çocukları arasındaki ayrımcılığa da değinir (Albez, 2009: 98). Örneğin eleğimsağma hikâyesindeki şu cümle kadınlıktan erkeklığe geçişin ne derece büyük olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir:

*"Ayşe bağıra bağıra nasıl koştuğunu, nasıl eleğimsağmanın altından geçtiğini, nasıl erkek olduğunu anlattı nihayet sordu ki:*

*-Gülsüm'ü kim alıyor?*

*-Muhtarın oğlu Hasan, dediler...*

*-Çabuk karşıma gelsin...*

*Kalabalığın içinden Hasan'ı buldular. Ayşe Efe'nin karşısına diktiler.*

*-Nikâhı kim kıydı?*

*-Kurt Hoca...*

*-Kurt Hoca ha... Onu da getirin bakayım.*

*Kurt Hoca'yı getirdiler. Herkese emreden, daima surat asan, kimseye yüz vermeyen Kurt Hoca şimdi yumuşamış, el pençe divan duruyordu. Ayşe dedi ki:*

-Ulan Hasan, boşa bakayım Gülsüm'ü...

-Boşamam.

-Boşa diyorum.

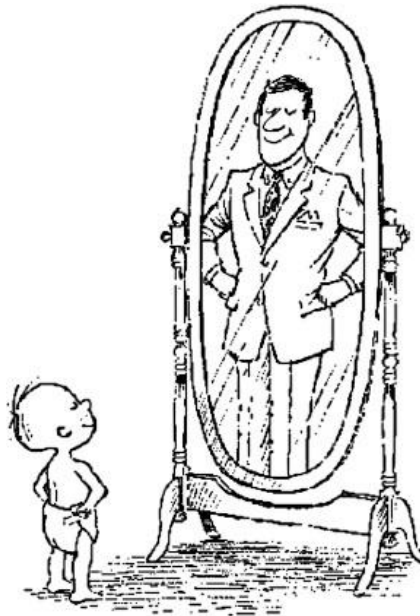
Ve birden kırmızı kuşağından yakaladı. Havaya kaldırdı.

-Ay, ay, ay... Ama efe...

-Boşa diyorum, yoksa şimdi yere çarpar, beynini parçalarım.

-Boş olsun! Boş olsun..."

Nitekim Ayşe, düğün meydanındaki güç gösterisinin ardından kendini hayranlıkla izleyen ve kim olduğunu merak edenlere hiç korkmadan kimliğini açıklaması erkeklik duygusunun kendisine verdiği özgüvenden kaynaklanmaktadır (Albez, 2009: 100). Bu noktada aslında vurgulanmak istenen başka bir nokta da bir kadının gözünden erkek kimliğinin nasıl algılandığıdır. Çok uç durumlar hariç, normal şartlarda erkeklerden toplumsal olarak çeşitli beklentiler olmasında rağmen, bu rollerin Ayşe'nin hayalindeki gibi çokta övünülecek bir şey olmadığı, her şeyin kapısını açan, her istediği şeyi elde etmesini sağlayan bir sihirli değnek olmadığı açıktır. Bu nokta da Ömer Seyfettin'in mübalağalı bir üslupla toplumsal cinsiyet rollerinin karşı cins tarafından nasıl algılandığını göstermesi bakımından manidar bir sahnedir. Toplumumuzda yetkinlik ve başarının gerektirdiği nitelikler genellikle yüksek düzeyde arzu edilen özellikler olarak kabul edilir ve bunlar genellikle erkeklikle ilişkilidir. Bugün bile gazetelerde, haberlerde birçok görüngenü toplumsal cinsiyete indirgenerek, sadece toplumsal cinsiyet kaynaklı veya toplumsal cinsiyet olmasaydı başka türlü olurdu anlayışına indirgeyerek, insanın psikolojik, biyolojik, kültürel, toplumsal, tarihsel ve ekonomik alanlarını görmezden gelinmektedir. Ek olarak, son yıllarda toplumsal cinsiyet denildiği zaman genelde kadın çalışmaları akla gelse de, Ömer Seyfettin hikâyesinde her iki cinsiyetin rollerine ilişkin basmakalıp inançları ve beklentileri göstererek ne kadar ileri görüşlü bir düşünür olduğunu da göstermiş oluyor bir bakıma.



**Şekil 2.** Ayşe'nin öyküdeki erkek kimliği algısı aslında O'nun erkekliğe ilişkin basmakalıp inançlarını göstermektedir<sup>4</sup>

<sup>4</sup> <https://r2blog.com/2012/03/05/whats-wrong-with-the-mirrors-reflection/>

Aslında mizah ve abartı insanların uç noktaları düşünmesini, paradoksların kıyılarında gezerek, gündelik hayatta alışılmış kalıpların ötesine geçilmesini sağlayan araçlardır. Bu sadece hikâyelerde değil, özellikle Batı dünyasında sıkça görülen düşünce deneylerinde de mevcuttur. Bugün birçok kişinin tartıştığı ölü mü yaşıyor mu diye düşündüğü Schrödinger'in kedisi düşünce deneyi, Einstein'ın kendini bir ışık demeti üstünde kurguladığı düşünce deneyleri, mübalağanın bir merceğe gibi sıradanlığın örtüsünü aşma açısından gücünü göstermesi açısından dikkate değerdir (Duran, 2016).

Batı çocuk edebiyatında, erkekler tipik olarak yetkin ve başarı odaklı olarak tasvir edilirken, kadın rolleri yaptıkları şeyle sınırlı olmaları ve şeyleri gerçekleştirme yetenekleri bakımından daha az yetkin olmalarıyla betimlenir. Kadın karakterleri aktivitelerin birçoğunda yer almakta ve toplumumuzda saygınlık ve saygınlığa layık görülen özellik ya da hedeflerden bir kaçını gerçekleştirmektedirler (Frasher & Walker, 1972). Örneğin, Key (1971), 1960'lı yıllarda çocuk literatürünü gözden geçirmesi sonucunda, erkeklerin aktif ustalık temaları (zekilik, macera ve para kazanma) durumlarında baskın olduğunu gösterirken, kadınlar "ikinci-cinsiyet" temaları ile baskın hale geldiğini belirtmiştir (pasiflik, mağduriyet ve hedef darlığı). Bu bağlamda Ömer Seyfettin'in hikâyesinde de bu durum bir olay örgüsünde çizilmiş ve bu rolün kırılması durumunda olacaklar ele alınmıştır.

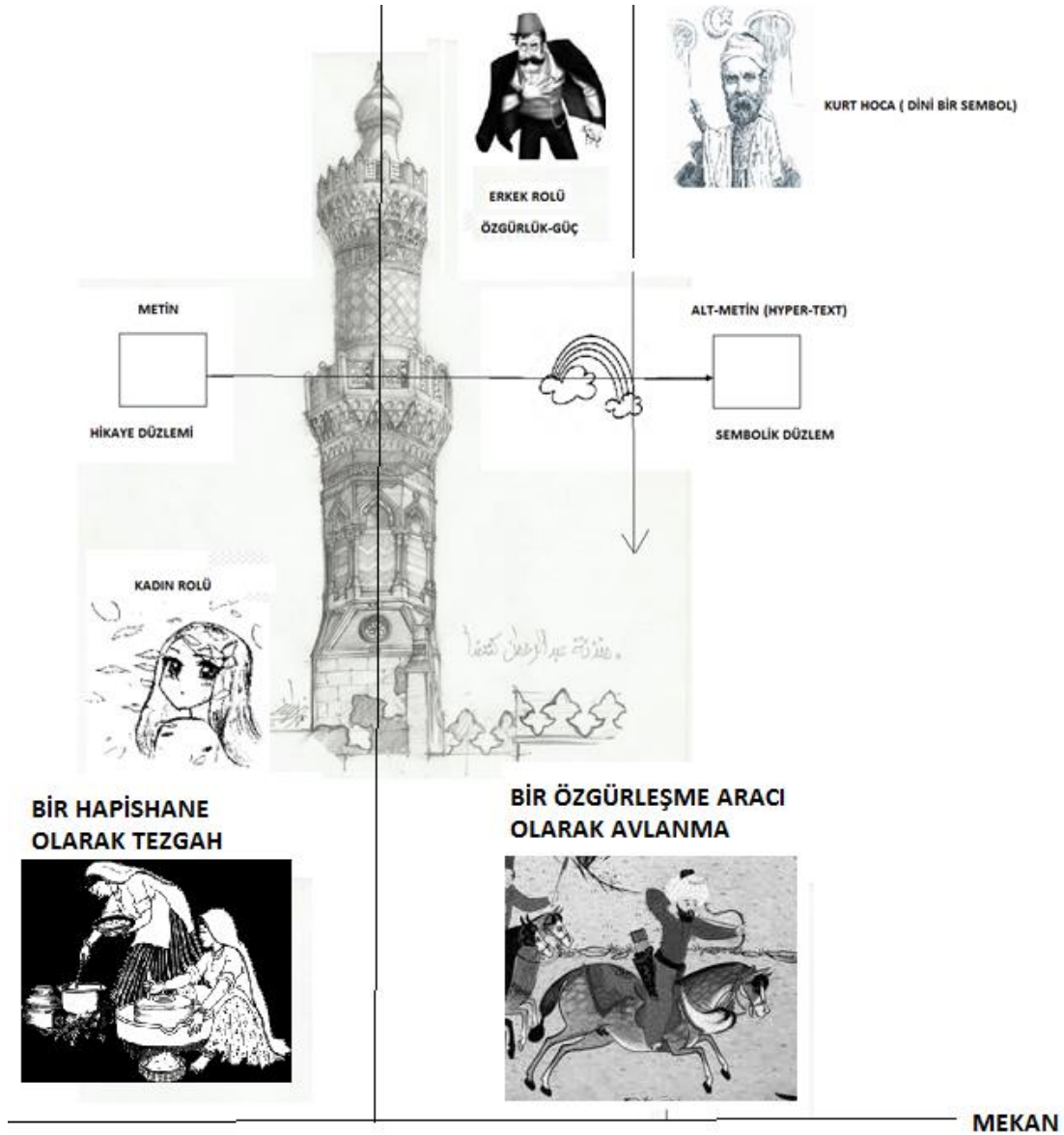
Türk Edebiyatının en çok sevilen ve tanınan yazarı Ömer Seyfettin, gerek hikâyeleri, gerek yazıları, gerek millî duruşu gerekse hikâyeye türüne getirdiği yenilikleriyle edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Eleğimsağma, yazarın bundan bir asır önce yazmış olduğu kısa öyküsüdür. Gökkuşağının altından geçmek gibi bir halk inanışını merkeze alarak küçük Ayşe'nin gerçek ve rüya arasındaki hayallerini anlatmaktadır. Yazar bu hikâyede kız ve erkek çocuk arasındaki farklılıklara dikkat çekerek durumu küçük bir kızın gözünden anlatmaya çalışır: Erkek ve kadınlar arasındaki iş bölümü, erkek ve kız çocukların arasındaki cinsiyet ayrımcılığını, cinsiyete dayalı toplumsal kalıp yargıları üzerinde durur.

*"Eleğimsağma, verilmiş cinsiyetin verili toplumsal değerler önünde, kimliğin insana yük olacağını anlatan bir hikâyedir. Fakat, Ayşe'nin tavrı, verili düzeni kendi cinsiyeti içinde kalarak sorgulamak olmuyor. O, hoşnutsuzluğunu köktenci bir yoldan çözmek, gökkuşağının altından geçerek erkek olmak istiyor. Oysa bu imkânsız. Hem de bir bakıma verili düzene teslim olmak demektir."* (Seyfettin, 2004: 280).

Üzerinde durulan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet rolleri, hikâyenin yazılmasından yüz yıl geçmesine rağmen ne yazık ki günümüzde de devam etmektedir.

Eleğimsağma hikâyesindeki ikinci ilginç bir noktada Ömer Seyfettin'in din en azından dini kurumlara bakış açısını göstermektedir. Hikâyede Ayşe ne kadar erkek olsa ve çevresini korkutsa bile bir kişiyi korkutamamış ve hatta bu kişiyle mücadele etmeye yeltendiğinde ise kabuстан uyanmıştır. *"Rüyasında Kurt Hoca'yla bir erkek olarak mücadele etmesine rağmen Kurt Hoca'yı yere fırlatamaması, şerefede boğazına sarıldığında şerefenin yıkılması Ayşe'nin aslında bu sorunla baş edemediğinin bir göstergesidir. Ayşe, Kurt Hoca'yı rüyasında da yenememiştir"* (Albez, 2009: 101). Çünkü, Kurt hoca burada dini kurumları temsil etmektedir. Aslında bu mücadelenin cami şerefesinde gerçekleşmesi de Ayşe'nin erkeklik rolünü nasıl yüksek bir mevkide gördüğünü göstermesi açısından manidardır.





Şekil 3. Eleğimsağmadaki sembolik örüntü.

Ömer Seyfettin'in bu noktada hem batıda kiliseye karşı gelişen aydınlanma hareketinden, pozitivist ve seküler anlayıştan etkilenmiş olduğu hem de toplumsal cinsiyet tartışmalarındaki önemli bir engel olarak dini kurumları gördüğünü de söyleyebiliriz. Bununla beraber, buradaki engelin dönemindeki bazı eserlerdeki gibi, din adamlarını öcü gösterme üzerinden olmadığı söylenebilir. Doğrucan (2018)'inde bu durumu şu şekilde vurgulamıştır:

*“Ömer Seyfettin’in eserlerinin tamamına bakıldığında soyut ile somut olanın kendi sınırları içerisinde bir bütünlük olduğunu, kategorik olarak her ikisinin de kabul edilmiş olduğunu; ancak birbirinin sahasına karıştırıldığında mantıksızlık ortaya çıkacağını nakış gibi işlemiştir. Ashında bu açıdan, Ömer Seyfettin’de somut ve soyut olanın, yani kültür ile toplumun, ruh ile bedeninin, düşünce ile eylemin birbirine paralel uzanıp, birbiriyle karıştırılmaması gereken doğası hissedildiğinde akla Spinoza’nın „Yaratan Doğa“ ve „Yaratılan Doğa“ olarak düaliz ettiği ikilik meselesi aklımıza gelmektedir. Bu ikilik birbiriyle uzlaştırılmak istense de uzlaştırılmadığı için Spinoza tarafından birbirine paralel olarak tasvir edilen birine somut, ötekine soyut töz diyebileceğimiz ikilik meselesidir. Ömer Seyfettin’in somut olan ile soyut olanı uzlaştırma çabası da bir bakıma bu faaliyeti andırmaktadır. Ömer Seyfettin ise eserlerinde gelenek ile yeniyi, somut ile soyut olanı,*

*olgular ile ilkeleri uzlaştırmak istese de bu uzlaştırmayı ikisini makul derecede kabul edip birbirine paralel görerek işlemiştir.”*

Son olarak vurgulanması gereken nokta Erdem (2015)'in de vurguladığı gibi Ömer Seyfettin hikâyelerinin, günümüzde çok defa düşünüldüğü gibi okul çocuklarına yönelik olarak yazılmış saf edebî metinler değil, İkinci Meşrutiyet Dönemi'ni neredeyse bütün yönleriyle yansıtan ve yine bütün yönleriyle eleştiren yoğun sosyo-politik içerikli anlatılar olduğunun (Erdem, 2015) ve bu noktada Ömer Seyfettin'in o dönemi eleştirmekten ziyade daha çok tarafsız bir şekilde yansıtmaya çalıştığını en azından bu hikayesi açısından söyleyebiliriz.

Bu noktada Ömer Seyfettin'in eserlerinde toplumsal cinsiyet kavramını çok çok önce işlemiş olması O'nun ne derece ileri görüşlü birisi olduğunu göstermektedir. Yakup Kadri'nin vurguladığı gibi:

*“Ömer Seyfeddin meğher istikbale hitap ediyormuş. Birçoklarımız bunu vaktinde anlayamadık. Ölümünden yirmi şu kadar yıl geçtiği halde onun ifadesi terütaze duruyor. Hikâyeleri hala mekteplerde edebi dil nümunesi olarak okutuluyor” (Yöntem, 1993).*

Ömer Seyfettin'in masalında cinsiyet rollerine ilişkin basmakalıp inançların her iki cinsiyet açısından sorgulanması ve cinsiyet rolüne sadece kadın çalışması olarak ele almaması yönüyle objektif, ayrıca dönemindeki sosyal mekanizmaları ele alırken, örneğin bir din adamı üzerinden ne muhafazakar bir duruş sergileyerek, din adamını haklı görmeye çalışması ne de din adamlarını birer öcü gibi göstererek, bütün problemleri belirli kurum ve şahıslara yıkmaktan uzak durarak nesnellliğini koruması açısından gerçekçi ve fikirlerini anlaşılır bir sembolizmle anlatan bir yazar olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Ömer Seyfettin hikayede kadınların gözünden erkek rolünün bir özgürlük aracı olarak ele alındığını göstermiş hatta o kadar ki Ayşe'nin Gülsüm'le bütün gelenek ve göreneklere yıkarak evlenebileceği şeklinde abartılı bir durumla da bu durumu betimlemiştir. Bu bir yönüyle kadınların erkeklerin “güçlü olmasına” ilişkin algılarına dönük de bir ironi olarak ele alınabilir.

#### **KAYNAKÇA**

- Albez, C. (2009). *Türk Milli Eğitim Sistemi'nin Genel Amaçları Bağlamında Ömer Seyfettin'in Eserlerindeki Çocuk İmgesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Aydın, N. (2016). *Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin cümle sıklığı açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, tez.yok.gov.tr'den alınmıştır.
- Banarlı, N. S. (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Başçallı, Ş. (2010). *Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Dil ve Milliyetçilik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çaycı, M. Ş. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın:Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Ağızı Türkülerinde İşlenişi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Doğrucan, M. F. (2018). *Ömer Seyfettin'de Bilim ve Felsefe Algısı*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 7/1 s. 203-216,
- Duran, V. (2016). *Mantıksal Muhakeme Becerileri, Düşünce Deneyleri ve Yaratıcılık*, VI. Mantık Çalıştayı Kitabı, İstanbul.
- Erdem, E. (2015). *Ömer Seyfettin hikâyelerinde siyasal ideoloji ve toplumsal temalar: II. Meşrutiyet'in Türkçü eleştirisi*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr'den> alınmıştır.
- Eren, Z. (2015) *Baba karnım acıktı Anne Bisikletim Bozuldu. İngiliz ve Türk Kadın. Yazarların Çocuk Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*, Favori Yayınları, Ankara.
- Frasher, R., & Walker, A. (1972). *Sex roles in early reading textbooks*. Tht Reading Teacher, 741-748.
- Göncü, B. (2012).*Ömer Seyfettin'in kısa hikâye sanatı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

- Gürbüz, H. (2000). Sosyal Meseleler Açısından Ömer Seyfettin Hikâyeleri, *Hece Dergisi Türk Öykücülüğü* 46/47 Özel Sayısı, Ankara
- Key, M. R. (1971). *The role of male and female in children's books: Dispelling all doubt*. In R. Unger & F. Denmark (Eds). *Women: Dependent or independent variable?* New York: Psychological Dimensions.
- Lekesiz, Ö. (1997). Türk Edebiyatında Öykü 1. Cilt, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Mert, N. (2004). *Ömer Seyfettin*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2004.
- Seyfettin, Ö. (2014), *Bütün Hikâyeleri 1*, Üç Harf Yayınları, İstanbul.
- Seyfettin, Ö. (2014), *Bütün Hikâyeleri 7*, Üç Harf Yayınları, İstanbul.
- Türkben, T. (2012). *Ömer Seyfettin hikâyelerinde söz varlığı*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr'den> alınmıştır, 2012.
- Yılmaz, İ. (2014). *Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Eğitim Olgusu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Yöntem, A.C (1993). *Ömer Seyfeddin Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali Ve Eserlerinden Numuneler*, İstanbul.
- Yöntem, A.C (1993). *Ömer Seyfeddin Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Numuneler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- [www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr)